

УДК 930.25:94(477):329.614»192/195»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-4-3>

Ігор СОЛЯР,
orcid.org/0000-0003-0439-6957
доктор історичних наук, професор,
директор
Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України
(Львів, Україна) *isoliar@ukr.net*

АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНА СПРАВА МИХАЙЛА ХРОМ'ЯКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЧЛЕНІВ ОУН ТА УЧАСНИКІВ УПА

У статті обґрунтовано важливість архівно-кримінальної справи як джерела для дослідження повсякденного життя українських націоналістів. Охарактеризовано побут членів ОУН і УПА на прикладі архівно-кримінальної справи Михайла Хром'яка. Здійснено внутрішній аналіз АКС та подано особисті відомості про затриманого. Акцентовано на тому, що перехід від добровільних грошових стягнень серед місцевого населення до обкладання грошовим контингентом припадає на середину 1940-х років. Відзначено, що місцевий магазин був одним із осередків постачання продуктів харчування та необхідних розхідних матеріалів; сприяв переданню членам підпілля товарів, які були у дефіциті. Підтверджено один із способів клопотання про допомогу – написання листів відповідним особам. Цивільне населення, у свою чергу, постачало продукти, які отримувало з власного господарства: хліб, яйця тощо. Наголошено на долі особливої категорії учасників українського визвольного руху – дітей, батьки яких через організаційну діяльність не могли займатися їхнім вихованням. Тому у зовсім малому віці вони потрапляли у чужі сім'ї. Відображено умови релігійних святкувань в підпільних умовах. Подано характеристику націоналістичної діяльності Михайла Хром'яка, яка передбачала надання інформаційних відомостей підпіллю щодо проведення виборів у селі Гошів та його допомоги сім'ям оунівців. Розкрито контакти підсудного з іншими жителями села, які підтримували контакт з підпільниками. Доведено, що попри суб'єктивізм документи радянської репресивно-каральної системи суттєво доповнюють відомості інших джерел визвольного руху та сприяють реконструкції подій історії не лише на мікрорівні. Протоколи допитів, що містяться в АКС виступають своєрідними спогадами учасників визвольних змагань, які іншим чином зберегти не вдалось.

Ключові слова: повсякдення, побут, ОУН і УПА, повстанці, Прикарпаття, радянська влада, репресії, архівно-кримінальна справа.

Ihor SOLIAR,
orcid.org/0000-0003-0439-6957
Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Director
Ivan Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine
(Lviv, Ukraine) *isoliar@ukr.net*

THE ARCHIVE CRIMINAL CASE OF MYKHAIL KHROMYAK AS A SOURCE OF STUDYING THE DAILY LIFE OF OUN MEMBERS AND UPA PARTICIPANTS

The article substantiates the importance of the archive-criminal case as a source for researching the everyday life of Ukrainian nationalists. The daily life of the members of the OUN and the UPA is characterized on the example of the archival and criminal case of Mykhailo Khromyak. An internal analysis of the AKS was carried out and personal information about the detainee was submitted. It is emphasized that the transition from voluntary monetary collections among the local population to taxation with a monetary contingent occurred in the mid-1940s. It was noted that the local store was one of the centers of supply of food products and necessary consumables; facilitated the transfer of goods that were in short supply to members of the underground. One of the ways of requesting help is confirmed – writing letters to the relevant persons. The civilian population, in turn, supplied products that they received from their own farms: bread, eggs, etc. Emphasis is placed on the fate of a special category of participants in the Ukrainian liberation movement – children whose parents could not take care of their upbringing due to organizational activities. Therefore, at a very young age, they ended up in other people's families. The conditions of religious celebrations in underground conditions are reflected. The description of the nationalist activities of Mykhailo Khromyak was presented, which included the provision of information to the underground regarding the holding of elections in the village of Goshiv and his assistance to the families of Ouniv residents. The contacts of the defendant with other residents of the village, who maintained contact with the underground, were revealed. It has been proven that, despite subjectivism, the documents of the Soviet repressive and punitive system significantly supplement information from other sources of the liberation movement and contribute to the

reconstruction of historical events not only at the micro level. The protocols of interrogations contained in the AKS act as a kind of memories of the participants of the liberation struggles, which could not be preserved in any other way.

Key words: *everyday life, OUN and UPA, rebels, Prykarpattia, Soviet power, repression, archival and criminal case.*

Постановка проблеми. Інституалізація нового напрямку наукових досліджень – історія повсякдення, вимагає формування притаманного їй корпусу історичних джерел. Людинознавчий напрям змушує в першу чергу звертати увагу на джерела, створені безпосередньо особою чи групою людей, дослідження повсякденних практик яких відбувається. Сюди головно відносять щоденники, листування, спогади тощо. Проте відсутність уваги дослідників до цієї проблеми на початку становлення сучасної історичної науки, призвело до їх певної обмеженості чи взагалі відсутності через швидку зміну поколінь. Відтак й на сьогоднішній день практично не залишилось безпосередніх учасників визвольних змагань середини ХХ століття від яких, шляхом методу усної історії, вдалось би отримати об'єктивні свідчення. Відтак до історичних джерел повсякдення відносять усі, що містять у собі інформаційну цінність про предмет та об'єкт дослідження.

З огляду на це особливою групою джерел цього періоду виступають архівно-кримінальні справи (АКС), які зазвичай привертають увагу дослідників як джерело вивчення репресій радянського тоталітарного режиму. Основна частина АКС – протоколи допитів виступають своєрідними спогадами. У цьому контексті варто зважати на особу «інтерв'юера» – працівників радянської репресивно-каральної системи, які проводили ці дії з конкретною метою.

Аналіз досліджень дає змогу стверджувати, що АКС як історичне джерело було у фокусі уваги дослідників, варто згадати напрацювання М. Галіва (Галів, Огар, 2021), В. Василенка (Василенко, 2019), Е. Петровського (Петровський, 2006). Не менше привертала увагу й історія повсякдення західноукраїнського регіону середини ХХ століття, що висвітлена у вигляді колективних монографій (Даниленко, 2010; Ільницький, 2021; Ільницький, 2022). Окремо виділимо студії Т. Вронської (Вронська, 1995; Вронська, 2022), О. Коляструк (Коляструк, 2012), О. Пагірі (Пагіря, 2012), В. Ільницького (Ільницький, Кантор, 2021; Ільницький, Гриник, 2022), В. Прокопова (Прокопов, 2019), В. Старки (Старка, 2019), Л. Онишко (Онишко, 2004). Однак не виявлено історичних напрацювань, у яких повсякденне життя українських повстанців розглядалось крізь призму АКС репресованих осіб радянськими каральними органами.

Мета статті. На прикладі архівно-кримінальної справи Михайла Хром'яка схарактеризувати повсякденні практики членів ОУН і учасників УПА.

Виклад основного матеріалу. Архівно-кримінальна справа Михайла Хром'яка, передбачає наявність класичних структурних елементів для такого роду документів: список людей, що проходять по справі, постанову про прийняття справи до розгляду, постанову про затримання, постанову на арешт, ордер на арешт, анкету затриманого, протокол особистого обшуку, протокол обшуку майна, опис майна, три протоколи допитів, 16 протоколів допитів свідків та інше.

Михайло Хром'як був заарештований силовими органами радянської влади 22 жовтня 1951 року. Уже 29 жовтня була заведена архівно-кримінальна справа, у якій інкримінувалась ст. ст. 51-1а та 54-11 КК УРСР (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 2).

З анкети арештованого дізнаємось, що Хром'як М. Ю., 1924 р. н., проживав у с. Гошів Болехівського району Станіславської області. Здобув 7-річну освіту, а з квітня 1945 року по травень 1946 року служив у Радянській армії. Після цього працював продавцем у місцевому СПО. Із наявного словесного портрету, що був складений 22 жовтня 1951 року, відзначимо: високого росту (171–180 см), повної тілобудови, мав світло-русяве волосся (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 8–9). Вступив у лави ОУН весною 1947 року погодився надавати інформаційні відомості вище згаданим формаціям та виконувати доручення, які були здебільшого побутового характеру (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 17–17зв., 32–33).

Відсутність будь-якої зовнішньої матеріальної допомоги, призвела до того, що учасники українського визвольного руху змушені були самостійно дбати про належне господарське забезпечення, яке, окрім продуктивних «пожертв» населення, потребувало чималих коштів. Михайло Хром'як у своїх свідченнях підтверджує той факт, що одним із способів грошового забезпечення було поширення бофонів. Пригадує, що весною 1947 року, за дорученням станичного села Гошів Михайла Пилипів, отримав для розповсюдження 11 штук бофонів номіналами 10 карбованців (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 44). Весною 1949 року, після того як влаштувався на роботу продавцем у магазин села Гошів, до нього навідався станичний

Богдан Качур, який попросив його передати Павлу Бунчаку бофони на суму 300 карбованців. Останній повинен був також розповсюдити їх серед конкретних жителів села, що успішно й виконав (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 17зв. – 18). Відтак, можемо підтвердити, що у другій половині 1940-х років відбувається перехід від добровільних стягнень до примусового обкладання грошовим контингентом, який з кожним роком посилювався (Бофони: грошові документи, 2008: 30).

Окрім коштів члени ОУН і УПА потребували продуктів харчування. Так у березні 1950 року на потреби підпілля ОУН Михайло Хром'як мав видати 5кг цукру, проте через велику кількість одразу цього зробити не зміг, щоб не викликати підозри у інших покупців, позаяк місцевому населенню тоді дозволялось видавати лише 1 кг (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 20). Він також, на прохання бухгалтера Гарматюка Юрія та голови кооперації Косила Михайла, які оплачували товар, видав на потреби повстанців і підпільників 200 гр горілки, 200 гр солодошів, 4 свічки та 4 пачки цигарок «Верховина» (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 19 – 19зв.). Купляли для підпільників й крем для взуття, шкарпетки, гребінці та дзеркала (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 21зв.). Михайло Хром'як також переховував у своєму господарському приміщенні житнє борошно, яке у 1950 році йому передав станичний ОУН Богдан Качур для родичів членів підпілля, що змушені були переховуватись від органів радянської влади. Періодично частинами віддавав цей продукт Стефану Мергелю (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 78–79). Місцеві жителі в свою чергу постачали яйця та хліб (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 18зв.).

Траплялись випадки, коли члени ОУН, шляхом власноруч написаних листівок, через станичного, звертались до керівництва магазину про допомогу. В одній з них читаємо: «Пане Гарматюк, прошу нам відпустити шість банок крему для взуття, 5 пачок сигарет, одеколон та сірники». Дане прохання було вже виконано безкоштовно (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 21–21зв., 35). Окрім вище перелічених продуктів українські націоналісти потребувати й теплої одягу на зимовий період. Цю проблему вдалось вирішити через підсудного, який залишив 6 метрів ситцю (бавовняної тканини) на замовлення «Орлика» для пошиття сорочок (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 56).

Затриманий неодноразово брав участь у зустрічах з підпільниками, що відбувались у будинках

місцевих жителів. Під час їх проведення господарі завжди знаходились на вулиці та слідкували за відсутністю радянських військових (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 24 – 25).

Окреме завдання, яке мав виконати Михайло Хром'як – слідкувати за порядком у клубі під час проведення виборів, а також збирання інформації за ходом голосування: хто голосував, з якої волі, хто буде арештований тощо. Для цього навіть розробили спеціальну форму звітування. Проте основна робота, яку він виконував – продаж продукції у буфеті під час виборів, через великий наплив людей, не дозволила йому цього зробити (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 25зв. – 26).

Промовистими є свідчення, щодо долі дітей, батьки яких вступили до лав ОУН та УПА. З 1949 року дружина Миколи Хром'яка (рідного брата Михайла) – Анна Хром'як займалась вихованням хлопчика Володимира. Його рідний батько був вбитий радянськими силовиками, а привела його підпільниця Пристай Катерина, яка була у стосунках з Прокіпом Пастухом («Зиновієм»). Проте також трагічно загинула – підірвалась на міні в криївці. Після цього ніби-то рідна матір час від часу навідувалась до сина (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 28–30, 60, 157–157зв.).

Доповнюють архівно-кримінальну справу протоколи допитів Андрія Макара, який підтверджує таку діяльність Михайла Хром'яка та додає, що на Великдень 1950 року для підпільників місцеве населення не готувало святочні наїдки: яйця, сир, масло, а наліпили лише 15 кг вареників з різною начинкою (АУСБУ ІФО. Спр. 8451П. Арк. 114).

Висновки. На основі архівно-кримінальної справи Михайла Хром'яка вдалось з'ясувати короткі, проте інформативні відомості з історії повсякденного життя членів ОУН і учасників УПА у селі Гошів тепер Івано-Франківської області. Грошове забезпечення, постачання продуктів харчування та розхідних матеріалів, виховання дітей безпосередніх учасників визвольного руху, відзначення релігійних святкувань, допомога сім'ям підпільників – ключові аспекти, які стануть вагомим фактологічним доповненням до реконструкції повсякденного життя підпільників на мікро- та макрорівнях. Протоколи допитів, що містяться в АКС, виступають своєрідними спогадами учасників визвольних змагань, які іншим чином зберегти не вдалось.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів управління служби безпеки України у Івано-Франківській області. Спр. 8451П. 259 арк.
2. Бофони: грошові документи ОУН і УПА / Авт.-упоряд. О. Клименко. Київ : Університет банківської справи Національного банку України, 2008. 192 с.
3. Василенко В. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Дрогобич, 2019. 288 с.
4. Вронська Т. В умовах війни. Життя та побут населення України (1943–1945 рр.). Київ : Інститут історії НАН України, 1995. 83 с.
5. Вронська Т. Непевний контин[г]ент: депортації із Західної України 1944–1953 років, режимне повсякдення, повернення. Київ : Дух і літера, 2022. 448 с.
6. Галів М., Огар А. Радянські репресії проти духовенства греко-католицької церкви у 1944–1947 рр. (на прикладі біографії о. Івана Котіва). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія*. 2021. Вип. 6/48. С. 319–341.
7. Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944 – 1953): повсякденне життя: колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 370 с.
8. Ільницький В., Гриник Л. Комунікація як складова повсякденного життя українських націоналістів на Прикарпатті (1940–1950-і рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2022. Вип. 9/51. С. 278–300.
9. Ільницький В., Кантор Н. Повсякденне життя на Дрогобиччині (1946 р.): нове документальне свідчення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2021. Вип. 7/49. С. 120–155.
10. Коляструк О. Повсякденне життя українського суспільства у перші повоєнні роки (1944–1947). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2012. Вип. 20. С. 131–136 с.
11. Онишко Л. Роль жінки в українському-національно-визвольному русі середини ХХ століття. *Український визвольний рух*. 2004. Вип. 3. С. 30–38.
12. Пагіря О. Повсякденне життя вояків УПА крізь призму усної історії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2012. Вип. 111. С. 41–43.
13. Петровський Е. Архівно-слідчі справи як джерело вивчення репресій в Україні у 1937–1938 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2006. 23 с.
14. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. Кн. 2. Ч. 1–2. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 351 с.
15. Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944–1953) : колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2021. 380 с.
16. Прокопов В. Повсякденне життя членів ОУН та вояків УПА на Закерзонні (1943–1947 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Дніпро, 2019. 262 с.
17. Старка В. Повсякденне життя західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 рр.: монографія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. 550 с.

REFERENCES

1. Arkhiv upravlinnia sluzhby bezpeky Ukrainy u Ivano-Frankivskii oblasti [Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in Ivano-Frankivsk Region]. Spr. 8451p. 259 p. [in Ukrainian].
2. Bofony: hroshovi dokumenty OUN i UPA [Bofons: monetary documents of the OUN and UPA] / Comps. O. Klymenko. Kyiv : University of Banking of the National Bank of Ukraine, 2008. 192 p. [in Ukrainian].
3. Vasilenko V. Arkhivno-kryminalni spravy yak dzherelo vyvchennia represii bilshovytskoho rezhymu proty uchastnykiv povstanskoho rukhu za vidnovlennia UNR [Archival and criminal cases as a source for the study of repressions of the Bolshevik regime against the participants of the insurgent movement for the restoration of the Ukrainian People's Republic] (Candidate's thesis). Drohobych, 2019. 288 p. [in Ukrainian].
4. Vronska T. V umovakh viiny. Zhyttia ta pobut naseleння Ukrainy (1943–1945 rr.) [In conditions of war. Life and life-style of the population of Ukraine (1943–1945)]. Kyiv : Institute of History of the National Academy of Sciences of Ukraine, 1995. 83 p. [in Ukrainian].
5. Vronska T. Nepevnyi kontyn[h]ent: deportatsii iz Zakhidnoi Ukrainy 1944–1953 rokov, rezhymne povsiakdennia, povernennia [Uncertain contin[g]ent: deportations from Western Ukraine 1944–1953, regime everyday life, return]. Kyiv : Dukh i litera, 2022. 448 p. [in Ukrainian].
6. Haliv M., Ohar A. Radianski represii proty dukhovenstva Hreko-katolytskoi tserkvy u 1944–1947 rr. (na prykladi biohrafii o. Ivana Kotiva) [Soviet repressions against the clerge of the Greek Catholic Church in 1944–1947 (on the example of Fr. Ivan Kotiv's biography)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivana Franko State Pedagogical University*, 2021, 6/48, pp. 319–341 [in Ukrainian].
7. Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pisliavoienni roky (1944–1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafia [Western lands of Ukraine in the first post-war years (1944–1953): everyday life: Collective Monograph] / ed. V. Ilnytsky Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022, 370 p. [in Ukrainian].

8. Ilnytskiy V., Hrynyk L. Komunikatsiia yak skladova povsiakdennoho zhyttia ukrainskykh natsionalistiv na Prykarpatti (1940–1950-i rr.) [Communication as a component of the daily life of Ukrainian nationalists in the Prykarpattia (1940–1950)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 2022, 9/51, 278–300 [in Ukrainian].
9. Ilnytskiy V., Kantor N. Povsiakdenne zhyttia na Drohobychchyni (1946 r.): nove dokumentalne svidchennia [Everyday life in Drohobych region (1946): new documentary testimony]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 2021, 7/49, 120–155 [in Ukrainian].
10. Koliastruk O. Povsiakdenne zhyttia ukrainskoho suspilstva u pershi povoienni roky (1944–1947) [Everyday life of Ukrainian society in the first post-war years (1944–1947)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific notes of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: History*, 2012, 20, 131–136 [in Ukrainian].
11. Onishko L. Rol zhinky v ukrainskomu-natsionalno-vyzvolnomu rusi seredyny XX stolittia [The role of women in the Ukrainian national liberation movement of the middle of the 20th century]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 2004, 3, 30–38 [in Ukrainian].
12. Pahyrya O. Povsiakdenne zhyttia voiakiv UPA kriz pryzmu usnoi istorii [Everyday life of UPA soldiers through the prism of oral history.]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorii – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. History*, 2012, 111, 41–43 [in Ukrainian].
13. Petrovskiy E. Arkhivno-slidchi spravy yak dzherelo vuvchennia represii v Ukraini u 1937–1938 rokakh [Archival and investigative cases as a source for the study of repressions in Ukraine in 1937–1938] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 2006 [in Ukrainian].
14. Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druga polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.): kolektyvna monohrafiia [Post-war Ukraine: essays on social history (second half of the 1940s – mid-1950s): Collective Monograph] / ed. V. M. Danylenko. Kn. 2. Ch. 1–2. Kyiv : Institute of the History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2010. 351 p. [in Ukrainian].
15. Povsiakdenne zhyttia naselennia zakhidnykh zemel Ukrainy u pershi povoienni roky (1944–1953) : kolektyvna monohrafiia [Everyday Life of the Population of the Western Lands of Ukraine in the First Postwar Years (1944–1953) : Collective Monograph] / ed. V. Ilnytsky. Lviv – Torun : Liha-Pres, 2021, 380 p. [in Ukrainian].
16. Prokopov V. Povsiakdenne zhyttia chleniv OUN ta voiakiv UPA na Zakerzonni (1943–1947 rr.) [Everyday life of members of the OUN and UPA soldiers in Zakerzonnia (1943–1947)] (Candidate's thesis). Dnipro, 2019, 262 p. [in Ukrainian].
17. Starka V. Povsiakdenne zhyttia zakhidnoukrainskoho sela v umovakh suspilnykh transformatsii 1939–1953 rr.: monohrafiia [Everyday life of the Western Ukrainian village in the conditions of social transformations 1939–1953: monograph]. Ternopil, 2019, 550 p. [in Ukrainian].